

interview

indija i indijci

(razgovor sa verom vučkovački-savić)

VERA VUČKOVAČKI-SAVIĆ, rođena 1917. godine u Titovoj Mitrovici. Osnovnu školu i gimnaziju završila u Beogradu. Godine 1946. upisala se na Filozofski fakultet, Istorije umetnosti, gde je i diplomirala 1950. Od 1952. do 1958. studirala indologiju na više fakulteta u SR Nemačkoj. Od 1961. do 1963. specijalizirala u Indiji. Doktorirala na zagrebačkom univerzitetu 1980. sa temom »Tantrizam kao veza hramovne i narodne umetnosti«. Objavila sledeće knjige: *Umetnost Indije*, Prosveta, Beograd, 1959; *Endstation Katmandu* (O hipicima i njihovoj sudbini u Indiji i Nepal), Blik und Bild Verlag, Velbert, 1972; *Kultura i umetnost Indije*, Prosveta, Beograd, 1970.; *Indien im Monsun* (putopisni eseji), Safari, Verlag, Berlin, 1976; *Stara Indija*, Jugoslavija, Beograd, 1978; *Indien im Spiegel seiner Kunst* (Umetnost Indije od pristorije do danas, uključujući i islamsku umetnost), Indusculture, Stuttgart, 1980. Trenutno radi na »Enciklopedijskom rečniku indijskih religija i mitologija«.

● *Kada je u Vama nastalo interesovanje za Indiju: šta je bilo u početku, kakvi su prilazi usledili, a potom, prvi susret sa stvarnom Indijom?*

● Godine 1950. diplomirala sam istoriju umetnosti na beogradskom Filozofskom fakultetu. U kontaktu sa Indijom doveo me je delom slučaj, a delom neki neobjašnjivi afiniteti. Posle diplomskog našla sam se slučajno u Londonu. Obilazeći muzeje, ušla sam i u muzej Viktorija i Albert (oddeljenje indijske umetnosti). Pri prvom susretu sa umetnošću Indije, o kojoj iako istoričar umetnosti, nisam ništa znala, bila sam kao fascinirana. Prvo sam započela sa čitanjem knjiga. Ali, one nisu bile uspele da mi odgonetnu tajnu suštine i značenja te umetnosti. Dve godine kasnije, našla sam se u Nemačkoj i započela sistematske studije indologije kod raznih profesora. Trebalo mi je još šest godina da koliko toliko shvatim smisao indijske umetnosti. Godine 1961. dobila sam stipendiju za specijalizaciju u Indiji. Ostala sam dve godine. Posle toga sam periodično, još u četiri navrata, dobijala šestomesečne stipendije Indijske vlade, za koje vreme sam permanentno putovala širom Indije. Poslednji put boravila sam u Indiji 1978. godine.

● *Kada ste se našli na tlu Indije i počeli da putujete kroz nju, da li ste lako shvatili duh te zemlje?*

● Teško je razumeti Indijca. Godinama smo kroz listove mnogih knjiga, kroz poprašene prozore vozova, autobusa i motela, kroz rojeve sićušnih komaraca, oblake slatkog behara mangoa i gusti veo monsunskih kiša utapali pogled u bezdan te zagonetke, ne bi li razaznali bar poneki od boja sa njegovog dna, u nadi da shvatimo Indiju. Bilo je mučno. Crte »lica« sopstvene tradicije nisu nam lako dozvoljavale da jasno sagledamo Indiju. U početku nam se činilo da je ona kao neka »karikatura« sopstvenih oblika, nejasno poznata. A ona je u suštini toliko drukčija. U njoj je neshvatljivo naglašena ona duboka ljudskost i spiritualizam.

Putovali smo Indijom više puta, mesecima neprekidno, prolazili mnoge stotine i hiljade kilometara, boravili po gradovima, selima, po brdima i pustinjama. Ispitivali smo sve na izvoru, ne bi li shvatili dubinu duše indijskog bića. I mnogo nam je godina trebalo da upoznamo njegovu skrivenu intimu.

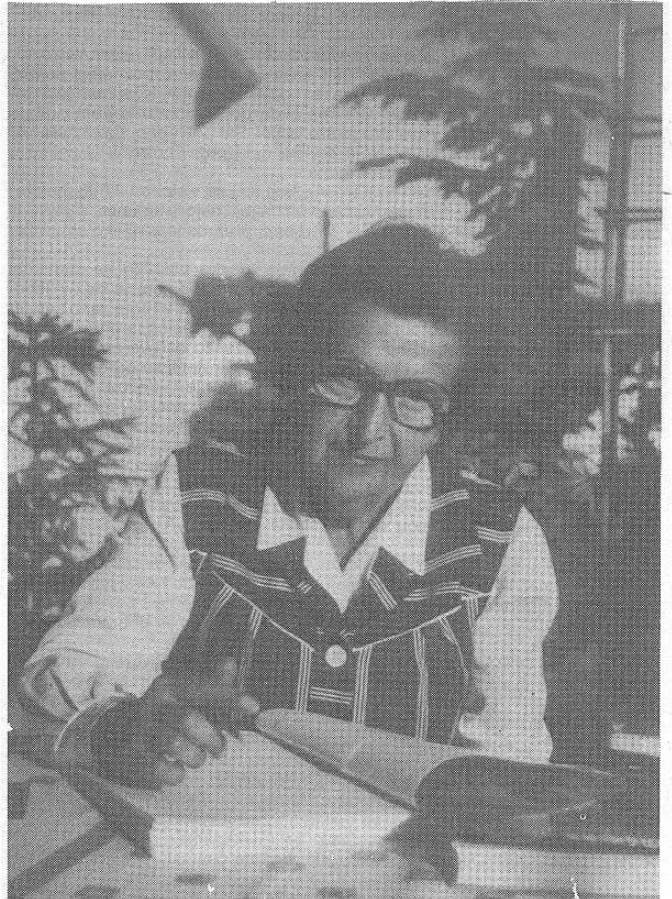
Veličina Indije je u trajanju, a snaga indijskih ljudi u trpljenju. Život Indijca nije lak, ali on se ne predaje i ne pati od samosažaljenja, smatrajući da sve što ga snađe je njegova karma (zakon sudbine svakog pojedinca). Pomirenost sa trpljenjem je možda i jedan od razloga što i Indija nema mnogo razvoda brakova.

● *Šta je Indija?*

● Zemlja Indija može se slobodno smatrati kompletnim geografskim pojmom koga »zatvaraju« Himalaji i tri mora: Arapsko, Indijski okean i Bengalsko more (ili zaliv). Od predela prekrivenih većim snegom na severu, do autentičnih tropa na jugu: od pustinskih oblasti na zapadu (pustinja Tar) do močvara na istoku (deo delte Gange u Bengalu). Ima Indija prostrana polja na kojima raste sve što se zadesi — pod pretpostavkom da monsunске kiše redovno padaju — ima još ne istraženih predela, većinom u džunglama u kojima žive ljudi kao pre tri i više hiljada godina.

● *A Indijci?*

● Kad ih čovek gleda prosto da ne poveruje da su Indijci i ljudi koje je sreo u Trombeju kraj Bombaja, najvećem indijskom atomskom centru. Indij-

ski predeli osciliraju između neshvatljive lepote i monotono ružnog, neprijatnog i opasnog. Sve je u Indiji teza i antiteza, čarobno i ružno.

Raznolikost i kontradikcije su i karakteristike indijskog stanovništva. U ocenjivanju Indije bio bi neoprostiv greh ovu zemlju posmatrati kao homogeno celinu; nikada se ne smeju smetnuti s uma konkretne brojke; preko sedamsto miliona ljudi, nekoliko rasa, više religije i sekte (samo hinduističkih oko tri hiljade), više od sedam stotina raznih jezika i dijalekta i niz etničkih grupa. Ne sme se zanemariti ni socijalna struktura — kastinski sistem koji je nepromenjen vladao tri milenijuma i postao druga priroda indijskih ljudi. Iako je ukinut odmah posle oslobođenja, pre trideset i više godina, on je još uvek prisutan u odnosima Indijaca. Sve ove činjenice moraju se imati u vidu ako hoćemo objektivno da sagledamo ovu zemlju — potkontinent, zajednicu dvadeset dve države, od kojih je svaka, prostorno i brojno, veća od naše zemlje. U takvoj situaciji kontradikcije i kontrasti su normalna pojava. I pored svih tih činjenica zadivljuje da predstavnici svih tih različitih naroda i rasa sede zajedno u jedinstvenom parlamentu, za jednim jedinim okruglim stolom.

● *Kakvi su Vaši susreti bili sa Indijcima?*

● Indijac je prilično zatvoren u sebe, premda to površnom posmatraču ni malo ne izgleda. Gostoljubiv je, ali pri tom uvučen u svoju intimu. Po tradiciji gost je u Indiji svetinja, bezmalo ravna božanstvu. Ali gost stranac biće srdačno dočekan, ugošćen i ispraćen, ali kroz oklop intime svog domaćina neće uspeti da prođe. Ovo je jedan od mnogih paradoksa svojstven ljudima te ogromne zemlje.

Prijateljstva sa Indijcima su većinom veoma srdačna, a ipak suštinski površna. Ona se brzo, reklo bi se bezrazložno sklapaju, ali isto tako brzo bivaju zaboravljena, kao da nikada nisu ni postojala. Interesovanje za novog poznanika — stranca većinom prestaje čim se odgonetne površni deo ličnosti: ko ste, odakle ste, zašto ste došli u Indiju, koliko ostanete, da li vam se dopada njihova zemlja i slično. Indijci su neverovatno znatiželjni, kao deca, a stranci im većinom brzo dosade. Oni intuitivno osećaju da ih stranac ne može razumeti i da on nije njihov svet. Sve je u toj zemlji krajnje varijabilno i kontradiktorno; zemlja, klima, a naročito ljudi. To je kompletan difuzni mozaik, sačinjen sve od samih suprotnosti. On zbunjuje i dezorijentiše, a i privlači.

Kao iskustvo Indija je nepremostiva, jer u njoj ima one duboke, humane i čedne prisnosti koja razoružava, ima nečeg neobjašnjivog koje je i varijabilno i postojano, i prolazno i večno. Sve to može ispuniti oduševljenjem, ali isto tako i revoltom. Taj duh, u izvesnom smislu, nagoni čoveka da počne da preispituje sebe, vrednost života i sveta u kome živi.

● *Država Asam u dolini Brahmaputre je slabo poznata. Kako ste došli tamo?*

● Asam zovu »zabranjena zemlja« u koju turisti ne zalaze. Potrebne su »opširne propusnice« da se tamo dođe. U to vreme, 1976. godine, sakupljala sam materijal za svoju doktorsku tezu. Bilo mi je potrebno da istražim osnove iz kojih je nastala indijska kultura, a one se mogu naći još samo kod primitivnih plemena, još nehinduiziranih. Kao gost Indijske vlade, a imajući u

vidu razlog naučnih istraživanja, nije mi bilo teško da dobijem propusnice za Asam i državu Naga gde i danas žive domorodačka plemena. Ali, ta propusnica mi nije bila dovoljna da se krećem van Gauhotija, prestonice Asama. Zato sam u Gauhotiju za svako područje morala dobiti specijalne dodatne propusnice. U Gauhotiju sam se prvo, dobrotom jednog svog poznanika, višeg oficira indijske vojske, uputila sa jednom malom vojnom kolonom u zemlju Naga. Oni još uvek žive u primitivnom stadijumu. Neka od ratničkih plemena Naga su bili, bezmalo do nedavno, lovci na glave. Živeli su u ordima, šumama i bespućima. Delom su raseljena u doline i relativne ravnice oko Kahima (glavni grad Naga), a ono malo plemena što je ostalo po šumama, ne sme da se bave drevnim ratničkim pozivom, jer vojska ima svoje logore na sve strane. Poslednjih godina prilično su se prosvetili, premda su ostali nehindusi, a svoj društveni sistem (neku vrstu protokomunizma) zamenjuju savremenom administracijom indijske demokratije. Mladi moraju da pohađaju škole. Po povratku iz Naga u Gauhati, uputila sam se u asamsku pokrajinu Meghalaju. Šilong, prestonica te pokrajine je jedan od najlepših gradova himalajskih oblasti. Izgradili su ga Englezi jer je bio prestonica svih istočnih himalajskih pokrajina. Naseljavaju je plemena Khasi i delimično Garo. Najveći deo plemena je pokršteno – pripadaju anglikanskoj crkvi. Ali, u brdima i danas žive divlja plemena Khasi. Njihova religija je mešavina animizma i jednog neobičnog oblika šamanizma. Veruju u zmijско božanstvo u Thelen. Na žrtvu su mu prinoseći ljudsku krv koju su bambusovim cevčicama vadili iz mozga kroz nos. Delimično su bili i kanibali. Ne grade hramove, niti prave idole*. Društveno uređenje plemena je jedan oblik matrijarhata sa elementima protokomunizma. Svaka zajednica: pleme i selo ima svoj sjemseoski savet. Rade svi zajedno, a plodove rada dele na jednake delove. Poglavlica je podređen vrhovnoj sveštenici. Ljudi su lepi i prilično stasiti. Svoje verske ceremonije vrte divnim prigodnim plesovima, tako da se smatraju najživopisnijim plesaćima severne Indije. Svoju živopisnu nošnju izrađuju sami od vune i pamuka. Ima u Asamu i bezbroj hindu hramova i, osim u Meghalaji većina pripada hinduizmu, odnosno njegovim tantričkim sektama, u kojima je krvoločna boginja Durga-Kali vrhovno božanstvo, sa kultom plodnosti kao vrhunskim idealom. Pored plemena u Bastaru (delovi države Orise i Madhia Pradeš, centralna Indija) Naga Landu i Asamu, mnoge manje primitivne zajednice žive po džunglama cele Indije. Bez obzira na njihove često surove kulture, svi su oni u suštini čedna, neiskvarena deca prirode.

● Govorite često o indijskom čoveku, mentalitetu i običajima. Posle velikog iskustva i dugogodišnjeg boravka, kako biste ukratko mogli definisati svoju misao o svemu tome?

● Indijski narod je u suštini tužan narod. Jedni kažu: tužan je zato što je siromašan, gladan se rađa, gladan proživi ceo život i gladan umire. Drugi: zar sedam i više vekova ropstva stranim osvajačima nije dovoljan razlog za tugu? Treći misle: kriv je, kao granit čvrst i beskompromisan kastinski sistem koji čoveku Indije vekovima nije davao pravo da, makar u mašti, ružičasto gleda u svoju budućnost. Kriva je droga, tvrde četvrti, jer droga rađa apatiju i iluziju koje nemaju opstanka u realnoj svakidašnjici. Ima i onih koji krivicu svaljuju na religiju: zar tuga nije moralna posledica u narodu koga vera vekovima vaspitava da život smatra kaznom, a nepostojanje, utapanje u beskonačno Ništa, vrhunskim idealom i srećom? Čak i veliki indijski bogovi moraju da zasluže to potpuno nestajanje, nepostojanje, stapanje sa bezobličnim, bezimenim, beskrajnim, večnim – sa kozmičkom energijom. Svi imaju pravo, a niko potpuno.

● O Indiji se često govori kao zemlji egzotike. Da li se slažete sa tim mišljenjem?

● Lepota indijske zemlje ima ukus egzotike i predivne čednosti. Prvi dodir sa njom rađa ushićenje. Ali ta zemlja je i zastrašujuća pustinja kojom vetar vitla žutu, sivu ili kao cigla crvenu prašinu – kako u kom kraju. Zato je ushićenje za lepotu Indije katkad preliveno melanholijom. Rađa se osećaj saznanja da je čovek još uvek slab u susretu sa prirodom i da je – sam. Neobajšnjiv je taj osećaj samoće, iako život oko njega vri kao u košnici. To je samoća koja se otkriva u svom suštinskom smislu.

Svaki čovek Indije nosi u sebi paralelno po nekoliko različitih raspoloženja istovremeno, osećanja i načina doživljavanja: sažaljenje i okrutnost, kompleks niže i kompleks više vrednosti, ljubav i mržnju, zamor i relaksaciju, snishodljivost i oholost, veselost i tugu, učtivost i prostotu, prefinjenost i jednostavnost, srdačnu toplinu i indiferentnu hladnoću, učenost i neznanje, potsmeh i poštovanje, asketizam i razuzdanost, erotiku i čednost. U prvo vreme to užasno zamara duh stranca i liči mu na ludnicu. Međutim, živeći sa njim duže vremena čovek se postepeno privikne, čak postaje i sam takav dokle god je u njihovoj sredini.

● Šta nam govori indijska umetnost, njene poruke? Vreme Ašokine Indije može se smatrati jednom od najzanimljivijih u umetnosti?

● Umetnost doba dinastije Maurja sa vrhuncem u vreme cara Ašoke je prva velika umetnost Indije, ali ne i jedina. U svojoj istoriji indijska umetnost imaće još puno slavni doba. Jedno od najslavnijih je klasična umetnost u vreme vladavine dinastije Gupta (IV-VII vek). Pored arhitekture, skulpture i reljefa, u to vreme su nastale i izvanredne freske, od kojih su najlepše one u Adžanti. Doba Gupta delo je bezbroj velikana u sanskritskoj književnosti (Kalidasa sa svojom divnom romantičnom dramom Šakuntala, zatim Šudrada, Bhavabhuti, Sri Hariša i mnogi drugi). U to doba nastala je i klasična indijska muzika i ples. U srednjem veku cvetaće tantrička umetnost koja je

dala bezbroj velelepni hramova (Kadžuraho, Konarak, Ranakpur i drugi), a u novijem dobu minijaturno slikarstvo. Sve su ove umetnosti na svoj način zanimljive, ništa manje od Ašokine, budhističke.

● Kakav je odnos Indijca prema umetnosti?

● Sklonost ka umetnosti je opšta pojava u Indiji. Umetnost se stvara, voli i obožava bezmalo kao neko božanstvo. Suština indijske umetnosti, a i njen cilj oduvek je bio da odrađi život i smisao, verovanje i strahove, nadu i beznađe. Indijski reljefi, freske a i skulpture su kamene biblije u slikama. Reljefi u Sančiju, utisnuti u kamen, pričaju budhističku veru u legende. I ne samo budhističke. Među reljefima u Sančiju ima značajnih figura koje govore o najdrevnijim indigenoznim verovanjima.

● Umetnost danas?

● Takozvana velika umetnost današnje Indije podela se za trendovima umetnosti Zapada: Evrope i Amerike. Narod stvara umetnost na svakom koraku. Redovna je pojava sresti na ulici muškarca, ženu ili dete kako na pločniku, ili nekom zidu, crta božanstva ili njihove simbole, kredom ili nekom bojom rastvorenoj u vodi, najčešće gustim krečom. Naročito pred praznik. Tada žene krase zidove svojih kuća nekom od scena iz legende slavljeno božanstva. Poezija, pesma i ples su obavezni sastavni deo večeri, kada se sunce sa svojim ubitačnim zracima izgubi iza horizonta, a zameni ga mesec i prohladni vetrić. Naravno, njihovi estetski kriterijumi su potpuno različiti od naših. Indijski slikar voli jaku, čistu boju, a sadržaj je protkan bezbrojnim simbolima koji ideje tehnički pojednostavljaju. Najznačajnije u narodnoj umetnosti su dela seoskih žena – umetnika. Njihova umetnost zadnjih godina već polako ulazi u kataloge i dela o naivnoj umetnosti sveta. Mnoge slike ovih žena slobodno mogu stati rame uz rame sa najboljim stvaranjima te vrste u svetu.

Indijski čovek stvarao je umetnost, takoreći masovno, kroz vekove. Njom je najčešće izražavao svoj verski fanatizam, strah od prirode i bogova. Mnogo toga je nestalo: delom zbog propadljivog materijala, ali najveći deo umetnosti uništili su invazori. Koliko je toga moralo biti neka ilustracija bude samo jedan istorijski podatak: kada su muslimani, početkom XII veka osvojili relativno mali deo zapadne Indije, uništili su oko dvadeset hiljada hramova, čije su fasade prekrivali reljefi od dna do vrha, a unutrašnjost ukrasena freskama.

● Jakše su zanimljiva mitološka bića, polubožanska. O njima ste pisali često u svojim knjigama. Ko su, zapravo, jakše?

● Da, među najznačajnije spadaju jakše i jakšimi: muški i ženski dobri i zli duhovi, ostaci iz vremena animizma (a delimično i fetišizma). Obožavanje jakše bilo je toliko snažno u narodu da ih je budizam morao uvrstiti u svoj panteon, makar na najnižoj lestevici polubožanskih bića. Jakše odražavaju i ideje plodnosti – hrane, jednog od najznačajnijih faktora u verovanju naroda, jakše će se manifestovati u celom nizu više ili manje značajnih božanstava i polubožanstava plodnosti. Ali, božanstva svih indijskih religija, od najvećih do najmanjih, personifikacije i simboli su realnog života, a njihov misaoni deo odražen je u celokupnoj filozofiji Indije.

Razgovor vodila: Radmila Gikić

sirup i kisela

radoslav milenković

slovo po slovo da se uspostavi razlog.

sam za mašinom. u pustinji.

reč po reč. jednako. istovetno.

da se ništa ne dogodi uprkos naporu.

da se uspostavi ritam

u licima koja nigde nisu bila.

u horu.

jednako.

istovetno željeno: sirup i kisela

da osveže mrtvosano romorenje lišeno strasti.

dušo draga ne obaraj pogled.

poluga je tvoje sredstvo – mašina piše.

komarci peckaju.

mašina može napisati: tragovi iza njih

tragovi su smrti.

samo slovo po slovo može pisati

reč po reč

kao sirup. kao kisela. kao istorija.